

Yeni Yıl ve Noel'e Ait Romen Gelenekleri

Hasat zamanı (sonbaharda) veya yeni bitki döngüsünün ve tarla işinin başladığı zamanda (ilkbaharda) Yeni Yılın kutlanması insanın belirli jestler yapıp özel kelimeleri söylerse, geçiş dönemlerinde olayların gerçekleşmesini değiştirebileceği yönündeki çok eski zamanlardan kalma bir uygulamadır. Romalılar zamanında tarım tanrısı olan Satürn ve toprağın doğurganlığını kişileştirmiş eşi Ops, *Saturnalia*'da (17-23 Aralık) kutlanırdı. Festivalin ardından, Ocak Ayının ilk günlerinde (12 gün boyunca; *Duo Dicesima*) Romalılar duruma göre uğurlu veya uğursuz olarak değerlendirdikleri, kehanetle ilgili pek çok harekette bulunurlardı: sokakta rastladıkları ilk kişi, dükkâna giren ilk müşteri, ilk yemek vb. Bu inançlara Romanya'nın farklı bölgelerinde rastlanabilmektedir: 31 Aralık akşamı, kızların, ne zaman evlenecekleri, ana baba evinden ne yöne doğru ayrılacakları, evlenecekleri delikanlının isim ve karakteri vb.lerini tahmin etmek için çok farklı şeyler kullanmaları gibi. Halk içinde, ekim yapmak, hasat yapmak vb. sebeplerle, gelecek senedeki hava durumunu tahmin etmek için soğanın 12'ye dilimlenmesi gibi.

Hristiyanlık kendi bayramlarını özel dini önemiyle benimsetmeye çalıştı. Şimdilerde bu yeni festivaller (Noel Roma'da ilk defa MS. 354'te, İstanbul'da ise MS.375'te kutlandı) eski törensel festivallerin yerine geçmedi, ancak onlarla üstüste geldi. Romanya'da aşağıda belirtilenler dâhil olmak üzere çok sayıda yeni yıl ve Noel âdeti kutlanmaktadır:

a) Yeni yılın sabahında çocuklar *sorcova* adı verilen suni çiçeklerle bezeli bir asa kullanarak dileklerini tutarlar. Farklı dilekleri içeren mısralar okuyup sonra da asayla hitap ettikleri kişiye dokunurlar. Bu ritimli bir nakaratla yapılır.

En yaygın olan metin aşağıdadır:

Sorcova vesela,
Să trăiți, să-mbătrâniți
Ca un măr, ca un pâr,
Ca un fir de trandafir,
Tare ca piatra, iute ca săgeata,
Tare ca fierul, iute ca oțelul,
La anul și la mulți ani!

Sorcova kutlu olsun,
Bir elma, bir armut ağacı kadar
Bir gülün çiçeği gibi,
Yaşayıp yaşlanasınız,
Taş gibi sert, ok gibi çevik,
Demir gibi sert, çelik gibi çevik,
Yeni seneniz kutlu olsun!

Bu adet, temasla gerçekleşen büyüünün gücüne inanılmasından kaynaklanmaktadır: *Sorcova çubuğunun dokunuşu ilgili kişiye ağaçlar gibi tomurcuklanıp, sürgünler gibi çiçek açacak gücü vermektedir. Elma ağacı sürgünlerinin 19.Yüzyılın sonlarına kadar sonbahar başlangıcında kesilip özel nem ve sıcaklık şartlarında Noel veya Yeni Yılda tomurcuklanana kadar saklandığını hatırlamak gereklidir. Günümüzde ise Sorcova âdeti sadece insanın kendi ailesi ile sınırlı durumdadır: Çocuklar sorcova ile ebeveynlerine ve dedeleriyle ninelerine, bazen de teyzeleri, halaları, amcaları, dayıları vb.ne iyi dileklerde bulunurlar.*

b) **Yeni yılda yapılan pek çok maskeli dans** bulunmaktadır, bunlar arasında en popüler olanları Moldova ve Oltenia'da, Transilvanya'da Turca'da ve Muntenya'da Brezaiia'da olan **Capra (dişi keçi) dansıdır**. Keçi maskesi, keçi başı şeklinde, aşağı çenesi takılı bir ipin çekilmesi ile ses çıkartacak şekilde açılıp kapanabilen ahşaptan yapılmıştır. Keçi başı renkli kurdeleler ve kırık ayna parçaları ile süslüdür. Üzerinde oyuncuyu gizleyen renkli bir kumaş asılan bir çubukla desteklenmektedir. Böyle bir maske Paris'te Palais de Chaillot'daki The Museum of Man'de sergilenmektedir. Performans evin giriş kapısında veya bir penceresinde gerçekleştirilir. Dişi keçiye ve ev sahiplerine söylenen birçok mısradan ve keçi kafası altçenesinin açılıp kapanması ile uyumlu sıçramalarla yapılan keçi dansından oluşmaktadır. Sonda, dişi keçi izleyenleri eğlendirecek farklı heyecan yaratıcı hareketler yapar. Bazen de ölü taklidi yapar ve ancak kendine hediye sözü verilirse canlanır. Dişi keçi şarkılarıyla temelde tanrının ölümü ve dirilişinin canlandırıldığı Dionysus festivali arasında şüphesiz bağlantı bulunmaktadır.

Maske ile yapılan diğer dansların başrol oyuncularını ayı, koç, geyik, teke vb.leri olabilir ve yüksek olasılıkla ilkel toplumlarda yaygın olan ayı, geyik veya diğer hayvanların postunu ya da derisini giymekle bu hayvanın kuvvetinin, yeteneklerinin, kurnazlığının veya herhangi bir diğer özelliğinin kazanılabileceği inancına isnat etmektedir.

c) Gençler tarafından söylenen **yılbaşı ilahileri** halen Transilvanya'nın pek çok yerinde popülerdir. Şarkıcılardan oluşan gruplar Noelde bir ay önce oluşturulur. Her grup genelde ilahi repetuarı en büyük olan üyesini şef (vâtaf) olarak seçer. Grup ilahileri öğrenip provalarını yaptıktan sonra bunları Noel'de, 31 Aralıkta veya aradaki günlerde evden eve dolaşarak söyler. Seslendirilecek ilahiler hitap edilen aileye uygun seçilir ve arka bahçede, pencerede veya evin içinde söylenmelidir. Dullara, yaşlı insanlara, evlilik çağında kızı bulunan ailelere veya oğulları savaş gitmiş ailelere, avcılara, balıkçılara vb.lerine özel ilahiler bulunmaktadır. **İlahiler, hitap edilenler için epik-lirik temenniler içerir. Romanya'nın değişik bölgelerine ait repertuar yarısı dini, yarısı diğer konularda yaklaşık 400 ilahiyi içermektedir.** Dini olanlar İsa'nın doğumu, Müneccimlerin seyahati vb.leri için düzenlenmiştir. Dini konular harici olanlar ise, genç erkeğin evlenmesi, cesaretini ve bilgeliğini göstermesi amaçlı olanlar gibi kadim hayatın pek çok özelliğini koruyan ilahilerdir. İlahi sözleri çok sayıda eski kelime içermektedir, bazı sözleri okunaksız durumdadır, ancak dileklerinin etkisini ortadan kaldırmaması için bunlar değiştirilmemektedir. Gelenek, hitap edilen kutsal varlığın dilekleri duyması ve yerine getirmesi için ilahilerin evden çıkıp bahçeye varacak ölçüde tınlayan sesle söylenmesini gerektirmektedir. İlahilerin sonunda bunları okuyanlara somun ekmek, domuz bifteği ve şarap veya fuică ve bazen de kabuklu yemişlerle meyva ikram edilir hatta son zamanlarda para dahi verilmektedir. İlahileri söyleyen grup genellikle prova yaptıkları evde kendilerine verilen hediyelerle 7 Ocakta (Aziz Ion/Yorgi Günü) bir kutlama yaparlar. Bu geleneğin daha iyi gözlemlendiği köylerde ilahicileri kabul eden evlerden birer temsilci gençlerin eğlencesine katılır.

d) **Plușorul (küçük saban)** Romanya'nın her yerinde uygulanan bir gelenektir. Genellikle, dileklerin tutulduğu evin bahçesini süren, bir öküzün çektiği saban tören alayına dahildir. Bazı bölgelerde saban yerine minyatür boyutta bir oyuncak saban kullanılır. Tören grubunda grup lideri dileklerde bulunurken, gayda çalan, kırbaç şaklatan veya zil çalan delikanlılar veya erkekler vardır.

Plușorulun metni tohum atılacak tarlanın seçiminden nihayetinde ekmeğin pişirilmesine kadar olan tarladaki emeği tasvir eden çok güzel epik bir şüirdir. Pek çok örneğinde şüirin başrol oyuncusu Daçya'yı fethedip romen halkı ve dilinin tarihi ve etnik öncüllerini buraya yerleştiren Roma İmparatorunun efsanevi eşdeğeri olan bădia Traian'dır.

Adet, bariz biçimde doğurganlık adetleri ile ilgilidir ve yüksek olasılıkla topluluk lideri tarafından ilk saban şüirüminiün yapılmasını anlatan kadim tören kaynaklıdır. Tarafımızdan yukarıda açıklanan ayinlere benzemektedir (Yukarıdaki Tânjaua, Plușorul, Crai Nou'ya bakınız) ve Romalılar devrinde ilkbahara gelen ve tarlalarda çalışma zamanının ve bitkisel döngüniün başlangıcına gelen Yeni Yılın buna sebep olduğu düşünülmektedir.

Ölmüşlerin anılmasına dair kadim adet kaynaklı Hristiyan Festivali Rusalii (Latince rosalia = Gül Paskalyasına denk, Roma Gül Festivali) temel özelliğini Căluș (veya Călușari) töreni vermektedir. Bu belirli nesnelere ait sembolizmin (grubun flaması, dansçıların sopaları ve dilsizin kılıcı gibi) müzik ve dansla birleştiği karmaşık bir dışavurumdur. Her zaman için tek sayıdan (7, 9, 11) oluşan genç erkekler ve delikanlılar (călușari) genellikle köyün dışında, ormanda ya da tarlalarda buluşurlar. Mutlaka itaat etmek zorunda oldukları „vătaf”larını (efendi) seçerler ve flamalarını alırlar: Bu, ucuna başörtüsüyle birlikte, iyileştirici veya koruyucu etkisi olduğuna inanılan muhtelif otların, sarımsak ve pelinin bağlandığı bir çubuktur. Grup, daha sonra döner, köyün ortasında durur veya köydeki evlerin bazılarına gider ve genellikle hızlı ritimli danslarını, sopalarını sallayarak bağırır: Hop-şa! Hai ș-așa! vb. Dilsiz aniden dansçılardan birisine kılıcıyla vurur, vurulan ölü taklidi yapar.

Bu adetin orijinal önemi köy topluluğunun hastalıktan ve karanlık güçlerden gelen diğer tehlikelerden korunma düşüncesidir. Aynı şekilde belirtmeye değer bir husus romen halk mitolojisi rusaliinin fırtınalar yaratan veya insanları hasta eden, vb. kötülükler yapan ieleye „kötü periler” benzer özellikleri olduğudur.

Bugün Căluș'un adetsel özellikleri, gösteri unsurları açısından bakıldığında dans ve müzik bakımından zayıflamıştır. Bu, romen halk sanatı gruplarının repertuarında yer alan özel koreografisi ve bariz ayırıcı unsurları olan bir danstır.

Gheorghe Doca

Bahadır Necat

ROMENCE'Yİ Tek Başına Öğren

Türkler İçin Dil Dersleri

Învață singur LIMBA ROMÂNĂ

Curs pentru vorbitorii de limba turcă

NICULESCU